

Борисов Ігор Вячеславович

*кандидат юридичних наук, старший науковий співробітник НДІ правового
забезпечення інноваційного розвитку НАПрН України*

ORCID: 0000-0002-3055-013X

***ОСОБЛИВОСТІ ДІЯЛЬНОСТІ СУБ'ЄКТІВ ГОСПОДАРЮВАННЯ В
УМОВАХ ПРАВОВОГО РЕЖИМУ ВОЄННОГО СТАНУ***

Тези присвячені проблемі здійснення суб'єктами господарювання діяльності в умовах воєнного стану.

Ключові слова: суб'єкт господарювання, юридична особа, фізична особа-підприємець, мобілізація, воєнний стан.

Borysov Igor

*PhD, Senior Researcher of the Scientific and Research Institute of Providing Legal
Framework for the Innovative Development of National Academy of Law Sciences of
Ukraine*

**FEATURES OF ACTIVITY OF BUSINESS ENTITIES UNDER THE LEGAL
REGIME OF MARTIAL LAW**

The theses are devoted to the problem of implementation by business entities of activities under martial law.

Keywords: business entity, legal entity, individual entrepreneur, mobilization, martial law.

Суб'єктами господарювання визнаються учасники господарських відносин, які здійснюють господарську діяльність, реалізуючи господарську компетенцію (сукупність господарських прав та обов'язків), мають відокремлене майно і несуть відповідальність за своїми зобов'язаннями в межах цього майна, крім випадків, передбачених законодавством.

До суб'єктів господарювання відносяться: господарські організації – юридичні особи, створені відповідно до Цивільного кодексу України, державні,

комунальні та інші підприємства, створені відповідно до Господарського кодексу України (далі – ГК України), а також інші юридичні особи, які здійснюють господарську діяльність та зареєстровані в установленому законом порядку. Право на здійснення підприємницької діяльності мають фізичні особи громадяни України, іноземці та особи без громадянства, які здійснюють господарську діяльність та зареєстровані відповідно до закону як підприємці.

Конституція України гарантує кожному право на підприємницьку діяльність, яка не заборонена законом. Підприємництво – це самостійна, ініціативна, систематична, на власний ризик господарська діяльність, що здійснюється суб'єктами господарювання (підприємцями) з метою досягнення економічних і соціальних результатів та одержання прибутку (ст. 42 ГК України). Підприємництво здійснюється в будь-яких організаційних формах, передбачених законом, на вибір підприємця.

Держава гарантує усім підприємцям, незалежно від обраних ними організаційних форм підприємницької діяльності, рівні права та рівні можливості для залучення і використання матеріально-технічних, фінансових, трудових, інформаційних, природних та інших ресурсів. Разом із тим забезпечення матеріально-технічними та іншими ресурсами, що централізовано розподіляються державою, здійснюється з метою виконання підприємцем поставок, робіт чи послуг для пріоритетних державних потреб.

З метою створення сприятливих організаційних та економічних умов для розвитку підприємництва органи влади в порядку, передбаченому законом: надають підприємцям земельні ділянки, передають державне майно, необхідне для здійснення підприємницької діяльності; сприяють останнім в організації матеріально-технічного забезпечення та інформаційного обслуговування їх діяльності, підготовці кадрів; здійснюють первісне облаштування неосвоєних територій об'єктами виробничої і соціальної інфраструктури з продажем або передачею їх підприємцям у визначеному законом порядку; стимулюють модернізацію технології, інноваційну діяльність, освоєння підприємцями нових

видів продукції та послуг; подають підприємцям інші види допомоги. Держава сприяє розвитку малого підприємництва, створює необхідні умови для цього.

Держава гарантує недоторканність майна і забезпечує захист майнових прав підприємця. Вилучення державою або органами місцевого самоврядування у підприємця основних і оборотних фондів, іншого майна допускається на підставах і в порядку, передбачених законом. Збитки, завдані підприємцю внаслідок порушення громадянами чи юридичними особами, органами державної влади чи органами місцевого самоврядування його майнових прав, відшкодовуються останньому на підставах і в порядку, передбачених законом.

Законом визначено, що ніхто не може бути протиправно позбавлений права власності. Право приватної власності є непорушним. Щодо примусового відчуження об'єктів права приватної власності, то воно може бути застосоване лише як виняток з мотивів суспільної необхідності, на підставі і в порядку, встановлених законом, та за умови попереднього і повного відшкодування їх вартості. При цьому примусове відчуження таких об'єктів з наступним повним відшкодуванням їх вартості допускається лише в умовах воєнного чи надзвичайного стану.

Аналіз чинного законодавства, зокрема, Законів України «Про правовий режим воєнного стану» [1], яким воєнний стан визнається особливим правовим режимом, що вводиться у разі загрози національній безпеці, «Про мобілізаційну підготовку та мобілізацію» [2], яким встановлюються обов'язки підприємств, установ і організацій (далі – підприємств) незалежно від форми власності щодо функціонування в умовах особливого періоду, Постанови Кабінету Міністрів України від 09 березня 2022 року № 239 [3], Порядку розбронювання і відпуску матеріальних цінностей мобілізаційного резерву в особливий період, затвердженого Постановою Кабінету Міністрів України від 30 червня 2005 року № 533 [4], та інших нормативно-правових актів, дає можливість прийти до наступних висновків.

З моменту оголошення мобілізації (крім цільової) чи введення воєнного стану в Україні або в окремих її місцевостях настає особливий період функціонування національної економіки, органів державної влади, інших державних органів, органів місцевого самоврядування, Збройних Сил України, інших військових формувань, сил цивільного захисту, підприємств.

Зміст, обсяги, порядок і строки здійснення заходів щодо переведення зазначених організацій на функціонування в умовах воєнного стану встановлюються мобілізаційним планом.

До підприємств, що залучаються до виконання мобілізаційних завдань (замовлень) (далі – мобілізаційних завдань), як окремих вимог мобілізаційного плану щодо номенклатури, обсягів виробництва необхідної продукції, мобілізаційні завдання доводяться на підставі затверджених основних показників мобілізаційного плану і договорів (контрактів), що укладаються в порядку, передбаченому законодавством.

Мобілізація здійснюється на основі наступних принципів: додержання прав підприємств та громадян; доведення основних показників мобілізаційного плану; укладання договорів (контрактів) на виконання підприємствами мобілізаційних завдань на поставку матеріально-технічних ресурсів, виконання робіт та надання послуг в умовах воєнного стану.

Замовникам мобілізаційних завдань у разі необхідності дозволяється в зазначених умовах за погодженням з центральними і місцевими органами виконавчої влади, іншими державними органами, Державним концерном «Укроборонпром», яким затверджені відповідні мобілізаційні завдання, вносити зміни до діючих договорів (контрактів) на виконання підприємствами мобілізаційних завдань без внесення змін до останніх.

Загальне керівництво у сфері мобілізаційної підготовки і мобілізації держави здійснюється Президентом України; організаційне керівництво у цій сфері – Кабінетом Міністрів України (далі – КМУ). Так, ним визначається порядок укладення договорів (контрактів) на виконання підприємствами мобілізаційних завдань, зокрема, на поставку матеріально-технічних ресурсів,

виконання робіт та надання послуг, у тому числі щодо поставки готової продукції, забезпечення виконання зазначених завдань матеріально-технічними ресурсами, а також щодо їх фінансування. У разі необхідності КМУ ініціює питання про надання пільг підприємствам, для яких встановлено мобілізаційні завдання.

КМУ розробляє порядок відшкодування державою вартості майна, яке було примусово відчужено у підприємств у зв'язку з виконанням ними мобілізаційних завдань в умовах воєнного стану та громадян, які надають в установленому порядку під час мобілізації будівлі, споруди, транспортні засоби та інше майно, що є їх власністю, Збройним Силам України, іншим військовим формуванням.

Координація діяльності органів виконавчої влади з питань мобілізаційної підготовки та мобілізації здійснюється Радою національної безпеки і оборони України.

Порядок створення, розвитку, утримання, передачі, ліквідації і реалізації мобілізаційних потужностей, як виробничих потужностей підприємств, що створюються в мирний час для виробництва продукції і задоволення інших потреб держави, в умовах воєнного стану визначається КМУ. Мобілізаційні потужності не підлягають приватизації, у тому числі і в разі ліквідації підприємств. Рішення щодо передачі мобілізаційних потужностей іншим підприємствам приймаються органами виконавчої влади, іншими державними органами в порядку, визначеному КМУ.

Заходи та роботи з мобілізаційної підготовки, що здійснюються за ініціативою самих підприємств згідно з мобілізаційними планами фінансуються за рахунок коштів підприємств.

До стимулюючих заходів з мобілізаційної підготовки підприємств слід віднести наступне:

- амортизаційні відрахування на законсервовані мобілізаційні потужності, які не використовуються в поточному виробництві, а також на

законсервовану техніку та транспортні засоби мобілізаційного призначення, які не експлуатуються, не здійснюються;

– порядок оплати робіт з мобілізаційної підготовки, які в мирний час проводяться підприємствами та громадянами, передбачається договорами (контрактами), укладеними з ними в порядку, встановленому законами України, що регулюють питання закупівлі товарів і послуг для державних потреб.

Розбронювання і відпуск матеріальних цінностей мобілізаційного резерву в умовах воєнного стану здійснюється з метою забезпечення виконання підприємствами встановлених їм мобілізаційних завдань, згідно з розпорядженням КМУ, яке вступає в силу з моменту набрання чинності Указом Президента України про оголошення мобілізації (крім цільової) чи введення воєнного стану.

Підприємства можуть використовувати розброньовані матеріальні цінності за призначенням відповідно до встановлених їм мобілізаційних завдань після набрання чинності розпорядження КМУ. Відпуск розброньованих матеріальних цінностей мобілізаційного резерву підприємствам здійснюється на безоплатній основі, а вартість зазначених матеріальних цінностей не включається у собівартість виготовленої продукції.

Місцеві органи виконавчої влади доводять (встановлюють) мобілізаційні завдання до органів місцевого самоврядування, а в разі потреби також до місцевих органів виконавчої влади нижчого рівня з передачею їм необхідних фінансових ресурсів; доводять розпорядження про виконання мобілізаційних завдань до підприємств, які залучаються ними до виконання мобілізаційних завдань та укладають з ними договори (контракти); забезпечують виконання підприємствами, які знаходяться на території відповідних адміністративно-територіальних одиниць, мобілізаційних завдань.

Органи місцевого самоврядування, а саме виконавчі органи сільських, селищних, міських рад виконують такі ж функції щодо підприємств, які знаходяться на території відповідних населених пунктів.

Щодо підприємств, то вони зобов'язані:

– планувати і здійснювати заходи щодо розробки мобілізаційних планів та підготовки до виконання покладених на них мобілізаційних завдань, забезпечувати поставку продукції згідно з укладеними договорами (контрактами) та надавати звіти з цих питань відповідним органам, які є замовниками мобілізаційних завдань;

– у разі їх ліквідації (реорганізації) своєчасно сповіщати про це відповідні органи, з якими укладено договори (контракти) на виконання мобілізаційних завдань;

– здійснювати під час мобілізації заходи щодо переведення виробництва (діяльності) на функціонування в умовах особливого періоду;

– утримувати в належному стані техніку, будівлі, споруди та об'єкти інфраструктури, що належать для передачі в разі мобілізації Збройним Силам України, іншим військовим формуванням, Оперативно-рятувальній службі цивільного захисту або призначені для спільного з ними використання у воєнний час.

Підприємства, які є виконавцями мобілізаційних завдань з виробництва продукції, укладають договори (контракти) з підприємствами – виробниками (співвиконавцями) комплектуючих виробів, постачальниками матеріально-технічних засобів, сировини і не можуть відмовлятися від укладання останніх, якщо їх можливості з урахуванням мобілізаційного розгортання та переданих їм матеріально-фінансових ресурсів дають змогу виконати ці мобілізаційні завдання.

Підсумовуючи, слід зазначити, що введення воєнного стану пов'язано з запровадженням та здійсненням тимчасових обмежень прав і законних інтересів юридичних осіб, а саме, використання потужностей підприємств, установ і організацій усіх форм власності для потреб оборони, змінення режиму їхньої роботи, та інших змін виробничої діяльності; примусове відчужування майна, що перебуває у приватній або комунальній власності; вилучення майна державних підприємств, державних господарських об'єднань для потреб

держави в установленому законом порядку з видачею про це відповідних документів встановленого зразка.

ЛІТЕРАТУРА

1. Про правовий режим воєнного стану: Закон України від 12.05.2015 р. № 389-VIII. *Відомості Верховної Ради*. 2015. № 28. Ст. 250.
2. Про мобілізаційну підготовку та мобілізацію: Закон України від 21.10.1993 р. № 3543-XII. *Відомості Верховної Ради України*. 1993. № 44. Ст. 416.
3. Деякі питання виконання мобілізаційних завдань (замовлень) на особливий період в умовах правового режиму воєнного стану: Постанова Кабінету Міністрів України від 09.03.2022 р. № 239. URL: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/239-2022-p#Text>.
4. Про затвердження Порядку розбронювання і відпуску матеріальних цінностей мобілізаційного резерву в особливий період: Постанова Кабінету Міністрів України від 30.06.2005 р. № 533. *Офіційний вісник України*. 2005. № 27. Ст. 1565.

REFERENCES

1. Law of Ukraine On the legal regime of martial law № 389-VIII. (2015, May 12). *Information of the Verkhovna Rada of Ukraine*. № 28. Art. 250. [in Ukrainian].
2. Law of Ukraine On mobilization training and mobilization № 3543-XII (1993, October 21). *Information of the Verkhovna Rada of Ukraine*. 1993. № 44. Art. 416. [in Ukrainian].
3. Resolution of the Cabinet of Ministers of Ukraine Some issues of fulfillment of mobilization tasks (orders) for a special period in the legal regime of martial law № 239. (2022, March 09). Retrieved from <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show / 239-2022-p # Text> [in Ukrainian].
4. Resolution of the Cabinet of Ministers of Ukraine On approval of the Procedure for reservation and release of material values of the mobilization reserve in

the special period. № 533. (2005, June 30). *Official Gazette of Ukraine*. № 27. Art. 1565 [in Ukrainian].